

ВЕНИТА ЂУРИЋ

СВЕ СЕ ДЕСИЛО КАО ШТО ЈЕ ПРОРОЧИЦА РЕКЛА

Олгивана Лојд Рајт између мудрости Истока
и уметности Запада

Између наоко неповезаних култура и различитих области стваралаштва, постоје скривени, али неоспорни утицаји који се не могу лако открити ако се не проуче животни путеви стваралачких личности које их повезију. Једна од њих је Олгивана Лојд Рајт, рођена као Олга Јованова Лазовић, сарадник и животни сапутник можда најважнијег америчког архитекте Френка Лојд Рајта. Да бисмо могли да разумемо суштину њеног утицаја, треба сагледати њену улогу у спајању мудрости духовног Истока и уметности модерног Запада.

Олга Јованова Лазовић рођена је 27. децембра 1898. године на Цетињу. У раном детињству отац Јован Лазовић (1855–1912) пружа први и можда најзначајнији подстрек њеном васпитању и образовању. Био је судија Врховног суда Црне Горе, образован, веома поштован од народа, а и књаза Николе. Још пре њеног рођења, оболео је од глаукома и у 35. години потпуно ослепео. Ипак, био је у стању да и даље обавља судијску дужност, јер је законе беспрекорно знао напамет. Као најмлађе од петоро деце, Олга је најдуже остала уз њега и њена обавеза је била да му чита наглас, и то најразноврснију литературу, почев од правних поднесака, београдске *Политике*, *Горској вијенца*, па до поезије и филозофских дела. Кроз међусобне разговоре о оном што чита, постала је свесна многих питања, као што су постојања Бога, снаге вере и значаја моралног делања. На тај начин, отац је пресудно утицао на уобличавање

њеног карактера и њено интелектуално сазревање, а тада стечено занимање за филозофију је остало уз њу током целог живота.

Мајка Милица (1860–1950) била је кћер војводе Марка Миљанова Поповића (1833–1901), неустрашивог вође Куча и писца чувеног по својим описима црногорског друштва. Како није имао мушког наследника јер му је једини син Саво умро у другој години живота, ратнички жар и љубав према отаџбини је пренео на своје три кћери. Милицу је подизао као да му је син, водио је у борбе против Турака и од ње начинио неустрашивог борца. На почетку Првог светског рата, у већ одмаклим годинама мајке петоро деце, пријавила се у добровољце и то под својим именом, не сматрајући да је потребно да скрива да је женско. У Моравској летећој бригади издржала је борбе на Церу, Дрини, Колубари, раме уз раме с мушкарцима. Пешице је прешла Албанију, боравила на Крфу, борила се на Кајмакчалану, Солунском фронту и пешице се вратила на Цетиње по завршетку рата. Породица се затим преселила у Београд где је Милица кренула у одлучну кампању против комунизма, који је сматрала великим злом, а и против политичара уопште, које је презирала. Због њеног честог одсуствовања, а још више због њеног карактера који се одликовао строгошћу и озбиљношћу, због оштрог језика, али и због деспотског односа према супругу који није нашао правог начина ни снаге да је обузда, Олга никад није успела да осети блискост с мајком, за разлику од топле љубави коју је гајила према доброћудном и увек присутном оцу.

Олга се у деветој години преселила у Русију код старије сестре Јулије да би тамо стекла боље образовање. Јулија је била удата за Константина Сиберакова, уметника из аристократске породице која је поседовала руднике злата на Уралу. Живели су у московској и санктпетербуршкој резиденцији, док су се лети селили у Батум, грузијско летовалиште на обали Црног мора. Олга је похађала приватне школе, а имала је и гувернанту уз коју је учила француски језик, као и приватне учитеље музике. Преко лета, имала је прилике да буде у друштву многих познатих руских музичких и ликовних уметника које су Јулија и Константин позивали у своју вилу у Батуму, а у Санкт Петербургу је ишла у позориште, оперу, на концерте и изложбе. Уређивала је школски часопис и правила планове да се у Москви упише у Школу драмских уметности. Ово је био период њене безбрижне ране младости, миран, спокојан, период изобиља и удобности. По руском, звали су је Олга Ивановна или сажето Олгивана.

Олгивана се живо сећала једног догађаја из тог доба. На наговор школске другарице отишла је код видовите жене која јој је,

гледајући у кристалну куглу, рекла: „Бираћеш између два живота... Можда ћеш се удати врло млада и живот ће ти бити несрећан... Али, из неког разлога, биће ти дата прилика да промениш своју судбину. Ако то урадиш, удаћеш се за славног човека. Чини ми се да он има неке везе са геометријом – видим троуглове, кругове и квадрате... Он је можда професор. Бићеш срећна. Поштоваће те и мушкарци и жене. Предодређен ти је најдивнији живот. То јест, биће тако ако успеш нешто да превазиђеш.”¹ Иако није веровала да неко заиста може да види будућност у кристалној кугли, Олгивана је била под снажним утиском оног што је чула. Много касније, већ при крају свог живота, записала је: „А све се десило као што је пророчица рекла...”²

Са шеснаест година упознала је руског архитекту Владимира Хинзенберга, више од десет година старијег од ње, а у осамнаестој години је прихватила његову брачну понуду. Убрзо им се родила и кћер Светлана (1917–1946). Иако је большевичка револуција већ увелико узимала маха, Грузија због удаљености није била одмах на удару. Олгивана и Владимир су се сместили у граду Тифлису (сада Тбилисију) у близини турске границе у коме се још донекле нормално живело. Олгивана каже да је покушавала да брак учини успешним, али да једноставно није ишло. Осим љубави према уметности, нису налазили много тога што би их зближило. Њега није нимало привлачила филозофија која је за Олгивану била насушна потреба. Сматрала је да је то оно што их удаљава.

„Погубљење цара и његове породице у ноћи 17. јула 1917, многе је запрепастило. Свакодневне вести у новинама о безочном, окрутном насиљу биле су ужасавајуће. Крв је текла као јесење кише”³, пише Олгивана. Атмосфера је свакодневно била прожета пометњом, неизвесношћу и страхом за голи живот. Те спољашње околности само су појачавале Олгиванину очајничку потребу да нађе одговоре на питања која су је прогањала, и међу њима на најважније питање: шта је *raison d’etre* њеног живота?

Управо у том бурном времену, Олгивана среће филозофа и учитеља Георгија Ивановича Гурђијева (1866–1949). Рођен у Русији близу границе с Турском од оца Грка и мајке Јерменке, Гурђијев је растао у многонационалној средини; течно је говорио јерменски, грчки, руски и турски, а касније се служио и с неколико других европских језика. У младости је трагао за окултним истинама по

¹ Maxine Fawcett-Yeske, Ph. D and Bruce Brooks Pfeiffer, D.H.L. *From Crna Gora to Taliesin Black Mountain to Shining Brow The Life of Olgivanna Lloyd Wright*, ORO Editions 2017, 25.

² Исто дело, 25.

³ Исто дело, 31.

средишњој Азији, Египту, Ирану, Индији, Тибету и Италији. По повратку у Русију почео је интензивно да ради са групом ученика и следбеника. Сматрао је да већина људи не поседује обједињену свест која укључује умно, осећајно и телесно биће и да зато живе у стању „будног сна”, али и да је могуће доћи до вишег трансценденталног ступња свести и тако остварити пун људски потенцијал. Начин за постизање тога назвао је *Раг* или *Метод* и у њему је спојио путеве просветљења које користе факири, монаси и јогији. Уз помоћ гимнастичких вежби, плесова и посебног начина дисања, говорио је ученицима, могуће је развити одређене телесне способности које доводе до развоја посебних умних моћи и тако превазићи уобичајене границе времена и простора да би се напослетку склизнуло преко прага овоземаљског у вечно блаженство.

Гурђијев је 1919. године по први пут приказао своје *Светле њлесе*, које је називао и *Крејњама*, заснованим на традиционалним плесовима на које је наилазио на својим путовањима. Садржавали су сложене позе засноване на геометрији и срачунатим математичким следом. Гурђијев је тврдио да то нису само вежбе сабраности нити само израз телесне координације или естетске осећајности, него да је, напротив, у *Крејње* уграђено право, суштинско знање које посвећеник преноси с поколења на поколење. То је нека врста објективног плеса где свака поза и сваки гест представља једну космичку истину коју упућени посматрач може да тумачи као да чита књигу. Постоји на хиљаде ових *Крејњи* које је Гурђијев обликовао и преносио ученицима. Највећи део музике за *Крејње* је писао сам Гурђијев.⁴

Када се Олгивана први пут срела са Гурђијевим, била је привучена ширином његовог саосећања и дубином људског разумевања. Врло брзо је постала потпуно уверена да је нашла нешто што јој је предодређено и без оклевања је одлучила да се прикључи групи његових следбеника. Његови методи подучавања су често намерно били прејаки, некад су се чинили окрутним; његов циљ је био да тако пробуди људе из „сна” и да им допусти да виде истину о себи. Рад на превазилажењу погрешног понашања одвијао се кроз личне жртве, напоран физички рад и психичку дисциплину. Олгивана ће се показати као савршена искушеница; жељна да учи и упија, никад није била обузета сумњом, никад није оклевала, никад није пружала отпор. Од самог почетка је предано радила на испуњавању задатака и захтева живота у заједници. Како њен

---

⁴ Кратак приказ ових плесова појављује се на крају филма о Гурђијеву *Сусрећи са изузетним људима* у режији Питера Брука (који је и сам био ученик Гурђијева). У улози Гурђијева појављује се глумац Драган Максимовић који је, несрећним стицајем околности, убијен у Београду 2000. године.

супруг није ни најмање био рад да узме учешћа у таквом подухвату, растали су се, а Светлана је остала уз мајку.

Када је талас револуције дошао и до Грузије, Гурђијев је схватио да је време да напусте Тифлис. Цела група, укључујући Олгивану и Светлану, преселила се у Константинопољ. Ту је Гурђијев основао Институт за хармоничан развој човека. Али и то је било само привремено решење. У потрази за погодним местом прошли су многе европске градове. Гурђијев се са групом најзад скрасио у Француској, у месту Фонтенбло-Авон, где је купио велико имање *Le Prieuré* са довољно места за све активности Института. Ту је Олгивана пролазила кроз жесток режим обуке који је укључивао напоран рад од раног јутра до касних сати када је преузимала обавезе око седморо деце која су живела у Институту. Није поседовала ништа, носила је само једну хаљину. Радила је по цео дан: у штали око домаћих животиња, кувала је и чистила. Пет месеци је ручно прала рубље за цео Институт, на стотине чаршава и кошуља, а притом је и учила енглески, тако што је на зид испред себе качила листове на којима је написала непознате речи и њихово значење. Уз то је свакодневно увежбавала *Крејџње*, па је, показавши изузетан таленат и сабраност, била одређена да подучава и друге.

Олгивана се сећа како је једног дана набасала на Гурђијева који је стајао испод новопостављеног симбола на таваници. Унутар симбола је био троугао, а уз странице троугла су биле приказане фигуре анђела и демона који су држали укрштене гранчице мира, што је представљало уравнотежавање позитивних и негативних сила.

Видиш, рекао је, док не научиш да будеш господар и анђела и демона, увек ћеш се њихати између те две силе. Једном ћеш бити анђеол, други пут ђаво и то ће се смењивати целог твог живота. Али кад научиш да им господариш, ти си ван њиховог домета. Користиш их у зависности од својих потреба и за обнављање свог живота. А кад постанеш такав господар, онда си испунила план који имам за твоју будућност.⁵

Олгиванина група је изводила *Свете њлесове* у Паризу, а потом и у Америци, где су њихове представе изазвале велику пажњу публике. Убрзо по њиховом повратку, Гурђијев је доживео саобраћајну несрећу. После опоравка решио је да распусти већину ученика из Института. Саопштио је Олгивани да нема више чему да је учи и да она сада мора да оде и живи свој живот у складу са оним

⁵ Исто дело, 65.

што је научила. Предложио јој је да оде у Америку. Њен муж је неколико година пре тога емигрирао и налазио се у Чикагу, те јој је Гурђијев саветовао да покуша, детета ради, да спасе свој брак.

Тако се 1924. године, Олгивана са седмогодишњом Светланом опет нашла у Америци. Покушала је да настави живот са Светланиним оцем, али је осећала да је то немогуће, јер није било ничега на шта би се ослонила, никакве љубави, чак ни физичке. Не знајући шта би даље, намеравала је да се врати у Њујорк, где је живео њен брат Влада и да одатле поново оде у Француску. Једног од последњих дана које је намеравала да проведе у Чикагу чула је за гостовање руског балета и решила да оде да би се подсетила дана своје младости у Русији. Одјурила је кући да се пресвуче и пожурила да не закасни на поподневну представу. Преостала је само једна управо враћена карта, и то за ложу коју треба да дели са другима, коју је без оклевања купила. Очито је на делу било провиђење, радећи на испуњењу пророчанства из њеног детињства, јер је у тој ложи срела човека коме ће посветити све будуће године свог живота.

Био је то Френк Лојд Рајт, најчувенији амерички архитекта (1867–1959). Тада је имао педесет седам година и патио од хроничних новчаних проблема. Многи су сматрали да је његова каријера на заласку. Иза себе је имао два неуспела брака. Рајт је 1908. године напустио породицу, прву жену Кетрин и шесторо деце да би започео нови живот са својом љубавницом Мејмом Бортвик, супругом бившег клијента, у кући названој Талиесин коју је направио у месту Спринг Грин у држави Висконсин. Несрећа се попут прста судбине обрушила пуном снагом 1914. године када је полудели слуга запалио кућу и убио Мејму, њено двоје деце и још четворицу Рајтових помоћника. Тражећи решење после тога, Рајт је непромишљено ушао у брак са амбициозном песникињом, посесивном морфијумском зависницом Миријам Ноел, која га је напустила после шест месеци, али је годинама наставила да га прогања, оглушујући се о његове молбе за развод.

Сусрет Олгиване и Рајта био је прожет тренутном и снажном привлачношћу (можда не много различитом од оне која је обележила сусрет Мајстора и Маргарите Булгакова): једна реченица, узвраћени поглед и отворено дивљење врло брзо су се претворили у обострану љубав на први поглед. Кад читамо описе сусрета из њихових аутобиографија, не можемо се отети утиску да су обоје били сигурни да је судбина била та која их је спојила. Тај сусрет је Олгивана упоредила са неодољивом привлачном силом која спаја два магнета. Прихватила је позив да у паузи напусте представу и оду на чај „са савршеном лакоћом и без извештаченог оклевања”,

каже Рајт. „Заљубио сам се у њу. Све је било тако једноставно.”⁶ Олгивана пише да јој је истог поподнева рекао да жели да живи с њом заувек. „А ти?”, питао је. „Да”, одговорила је. „Заувек.”⁷ Била је захвална Богу што је чуо њену жељу да сретне човека кога ће моћи да воли без граница.

Рајт је у то време покушавао да се с другом женом нагоди око развода, а и Олгивана је поднела захтев за развод. Не чекајући свршетак тих процедура, решили су да почну да живе заједно и Олгивана се преселила у Талиесин. Прве четири године заједничког живота, док им није било могуће да се венчају, биле су препуне тешкоћа, немира, скандала. Талиесин је 1925. године опет изгорео; касније, те исте године, им се родила кћер Јована (1925–2015), придружујући се Светлани, коју ће Рајт касније усвојити. У то време, у тој средини заједнички живот ван брака сматрао се тешким прекршајем друштвених норми, па и закона. Такав неконвенционални живот Рајта је доста коштао јер су га многи клијенти напустили. Без посла, без прихода, у дуговима због обнове Талиесина, нису били у стању да иду у корак с издацима, те им банка одузима кућу. Прогоне их имиграционе власти, адвокати и детективи бивших брачних партнера, као и новинари жељни сензација, принуђени су да иду од места до места у потрази за уточиштем. Чак су и они и деца били ухапшени у колиби на језеру близу Минеаполиса и провели неколико ноћи у окружном затвору због наводног кршења опскурног закона о забрани преласка државних граница „у циљу вршења неморалних радњи” за шта их је оптужио адвокат Рајтове друге жене.

Захваљујући строгом режиму обуке код Гурђијева, Олгивана је имала снаге да издржи овако тешке године. Чак и у наоко сасвим безнадежним околностима, њена љубав према Рајту јој је давала снагу да превазиђе све препреке које су им стајале на путу. Схватајући колико је Рајту важно да користи своју стваралачку енергију, Олгивана га је подстицала да напише аутобиографију. Да би му помогла да превазиђе тешкоће у тражењу начина да исприча своју животну причу, Олгивана је сама написала почетак. Када је завршила, Рајт је узео рукопис, прочитао га неколико пута, а онда га потпуно одбацио, али узимајући њено писање као надахнуће, почео да пише на свој начин. Писање се продужило на ноћи и дане; повремено је од ње тражио да напише одређене делове, опет користио то њено писање као одскочну даску и настављао сам. Кад

⁶ Frank Lloyd Wright, *An Autobiography*, Barnes and Noble, Inc. 1998, 510.

⁷ Maxine Fawcett-Yeske, Ph. D and Bruce Brooks Pfeiffer, D.H.L. *From Crna Gora to Taliesin Black Mountain to Shining Brow The Life of Olgivanna Lloyd Wright*, ORO Editions 2017, 75.

год је завршио целину, читао јој је наглас и прихватао њене примедбе. „У нашем заједничком животу”, пише Олгивана „била сам у стању да га снабдевам идејама, а он никад није оклевао да их прихвати. Није било у његовој природи да се ограђује, и то је оно што га је довело до изузетне величине.”⁸

Венчали су се 1928. године, чим им је закон то дозволио.⁹ Наруцбе за пројектовање су опет почеле да пристижу, Рајт је успео да поврати Талиесин, али су се прилике опет окренуле против њих – 1929. године је дошло до краха берзе и наступиле су тешке године Велике депресије. Олгивана је управо у тим најтежим тренуцима дошла на спасоносну идеју. Присећајући се својих искустава у Институту Гурђијева, предложила је Рајту да оснују школу за архитекте, говорећи му да није довољно само да за собом остави лепе грађевине, него треба и да остави људе који ће бити задојени идејом лепоте. Олгиванина идеја је била да плаћене техничке цртаче замени младим „шегртима” који ће плаћати школарину да би учили од мајстора архитектуре коме су се дивили. Мото школе, назване Дружба Талиесин, био је „Учење кроз делање”. У слободном времену, студенти су морали да дају допринос одржавању имања својим физичким радом. Тако су они на смену радили на грађевинским пословима изградње зграда и путева на имању, обради земље, чувању стоке, припреми оброка и осталим кућним пословима.

Олгивана је сматрала да потпун човек чини најбољег архитекту, те су активности школе осим студија Рајтове „органичне архитектуре”, обухватале и писање новинских чланака, музику, ликовне и примењене уметности, позоришне уметности и плес. Олгивана их је (а касније и Јована) учила *Крејњама* Гурђијева, а студенти су приређивали представе *Свејих њлесова* из којих се касније развио годишњи *Фесџивал музике и њлеса*. Образовање је укључивало и свечане недељне ручкове, често са угледним звањима из редова глумца, писаца, музичара, ликовних уметника, политичара и других познатих личности. Када су 1938. године основали Западни Талиесин у пустињи близу Скотсдејла у Аризони, школа се сваке јесени селила тамо на шест месеци.

Време са мало или нимало посла трајало је до 1936. године. Рајт је држао предавања и радио пројекте за објекте који никад нису изведени.¹⁰ Али 1936. доноси преокрет и бројне наруцбине за

⁸ Исто дело, 91.

⁹ Рајт је обавестио неколицину најближих пријатеља о свом венчању, а када му је један послао честитку са жељом да, пошто је то већ његов трећи брак, овога пута дуже траје, Рајт му је одговорио: „Ово ми је заправо први брак, она два су била само генералне пробе”.

¹⁰ Слично Тесли, који је писао: „Пре него што ставим скицу на папир, цела идеја је разрађена ментално. У свом уму мењам конструкцију, чиним побољшања,

нове послове. Као резултат дугогодишњег нагомилавања стваралачке енергије, нови пројекти, нови облици, заједно са новим конструктивним решењима почели су да извиру из њега у правој ерупцији стваралачког рада. Једно за другим ређају се ремек-дела архитектуре која се сматрају врхунцем Рајтовог стваралаштва: Кућа на водопаду, Управне зграде Џонсон Вакс, музеј Гугенхајм.

Олгивана није осећала страст према архитектури као уметности, али је знала да цени добру архитектуру. Несумњив је њен утицај на Рајтово дело; знала је да му пренесе своје идеје, тако да их он прихвати као сопствене. Имала је одличан осећај за боје, тако да га је навела да уведе јасне боје у своје грађевине, и одступи од својих до тада омиљених неутралних боја. Приликом обнове Таliesина после пожара предложила му је да не малтерише унутрашње зидове, већ да остави нетакнуту природну површину камена и такви детаљи ће се касније често појављивати у Рајтовим пројектима. Од сусрета са њом Рајт почиње да користи реч: Природа (са великим словом П). Осим што је на њега пренела своје поштовање природе као извора мудрости, она је његовом делу придодала нову, људску димензију.

Њен утицај се мање испољавао кроз непосредно мешање у одређени пројекат (мада је и тога несумњиво било), већ се више огледао у тананом преображају Рајтовог приступа пројектовању. После неколико година њиховог брака, Рајтов уметнички израз је достигао чулност која није била тако очигледна у његовим ранијим радовима. Кућа на водопаду, Гугенхајмов музеј и друге грађевине имају тако одабране облике и материјале да човек осећа потребу да их додирне. Његова архитектура је постала мекша, кривине и кругови, који симболизују присност с природом, почињу чешће да се појављују у основи и пресеку грађевина. Чини се да му је Олгивана подарила тај додир с космичким енергијама које су прозу архитектуре претварале у поезију.

чак покрећем уређај... За мене је неважно да ли испробавам своју машину у машини или у радионици”, Рајт је поседовао способност да своје неизграђене зграде доживи као да се у стварности креће око и унутар њих. Његов дар замишљања у три димензије омогућавао му је да, док у машини мења односе дужине, ширине и висине грађевине, може својим умом слободно да пребира по просторним облицима који настају тим сталним променама, и да проценује психолошко дејство које ће ти облици, када једном достигну задовољавајуће пропорције, имати на своје будуће кориснике. Можда је то разлог што је Рајт био много мање узнемирен, него што би се могло очекивати, због тога што је велики број његових пројеката остао неизведен. За њега, стваралачки чин је већ био два пута извршен – једном у његовом уму, а други пут на папиру – и његово треће извршење, у камену, дрвету, стаклу, је понекад, ради компромиса који су морали да прате извођење, заправо био мање занимљива, а често и разочаравајућа, завршница.

Њена матријархална снага је подарила најбољу равнотежу необузданој стваралачкој природи и често хаотичном темпераменту њеног супруга. Олгивана је представљала благотворни уплив који је унео спокојство у његов до тада узбуркани живот. Осим сопственог стваралачког рада, она је била једини ослонац на који је могао да рачуна. Успела је да створи савршену равнотежу безусловне љубави и динамичног склада супротности који му је продужио младост и стваралачку снагу.

Можда је најзначајнији утицај који је Олгивана имала на Рајта било стварање необичног окружења Дружбе Талиесин, заједнице коју је попунила младим људима оданим њему и његовом делу. Управо су они ослобађали енергију која га је надахнула да настави да ствара. Кроз обуку бројних студената, Дружба Талиесин је овековечила уметничку снагу Рајтовог стила, на једној страни, и Олгиванине филозофске идеје проистекле из учења Гурђијева, на другој.

Без њене чврстине карактера и способности за организовање, питање је да ли би Дружба Талиесин била у стању да се развија у пуној мери. Док је Рајт био заокупљен пројектовањем, Олгивана је била уроњена у свакодневни живот заједнице. Било какви лични проблеми студената спадали су у њену надлежност. Показивала је изузетан дар да разуме људе најразличитијег порекла и културе, јер су студенти долазили у Талиесин скоро са свих континената.¹¹ Од оснивања школе Олгивана је преобразила животе и дела на хиљаде младих људи. По речима једног од студената, „Рајт је био архитекта за грађевине, а Олгивана је била архитекта за људе”.

Током тридесет пет година колико је провела са Рајтом, Олгивани је најважнија брига била његово здравље; водила је рачуна да се довољно одмара, да се храни правилно и да је физички покретан. Где год да га је водио посао, била је поред њега. Али тек 1955, по издавању њене прве књиге *Унутарња борба*, шира публика могла је да се упозна с тим и да стекне увид у Олгиванино дело.¹² Ова књига, надахнута филозофијом Гурђијева, бави се питањем постизања духовне и умне равнотеже. После једног заједничког појављивања на телевизији, Рајт је незадовољство њеним наступом и занимањем које је водитељ показао за њу као списатељицу

---

¹¹ Један од студената седамдесетих година прошлог века био је и Михајло Бата Поповић, бубњар београдске рок групе Поп машина. Интернетом кружи прича о писму у коме јој је написао: „Ја сам Куч и архитекта. Немам пара, а хоћу да учим.” Према тој причи, није много прошло, а одговор је стигао: „Примљени сте, дођите у Талиесин. Потпис: Госпођа Рајт. Post Scriptum: Чек за карту је у прилогу.”

¹² Olgivanna Lloyd Wright, *The Struggle Within*, Horizon Press, New York, 1955.

изразио увредљивом опаском да би боље било кад би се држала свог плетења. Очигледно, није му било драго да с Олгиваном дели наклоност публике. Чини се да је увек био распет између жеље да охрабри њене тежње и беса који га је обузимао када су је други обасипали пажњом. Чести разлози њихових размирица били су Олгиванини покушаји да од Талиесина направи седиште у коме би било уједињено учење Гурђијева и Рајтова архитектура. Тако је Гурђијев 1934. и 1938. био гост у Талиесину и оставио је снажан утисак на Рајта. Али иако је био поштовалац Гурђијева и његовог *Papa*, Рајт ипак није био спреман да се одрекне улоге главне звезде.¹³

После Рајтове смрти, Олгивана је почела редовно да пише за новине о животу у Талиесину. Од тог материјала је настала њена друга књига *Наша кућа*, издата 1959. године.¹⁴ Трећа књига је збирка биографских присећања.¹⁵ Четврта књига *Корени животова*¹⁶ је збирка Рајтових списа и њених предавања, а следећа *Френк Лојд Рајт: његов животова, његово дело, његове речи*¹⁷ је књига о његовој филозофији „органичне архитектуре”, засноване на начелу да грађевина треба да изгледа као да је изникла из свог природног окружења.

Када је Рајт умро 1959. године, Олгивана је постала председник Фондације Френка Лојда Рајта. Тај посао јој је ишао од руке и трајао је скоро 30 година. Упркос сумњама многих, успела је да одржи, и материјално и духовно, Талиесин и Западни Талиесин, али и да уведе промене када је то било неопходно. Установила је Архив Френка Лојда Рајта како би радови њеног супруга, као и његове уметничке збирке, били заувек заштићени. Културни живот Дружбе Талиесин је био за њу веома важан, тако да је наставила са традиционалним свечаним недељним ручковима и музиком коју су изводили солисти, хор и камерни ансамбл Талиесина. У то време, почела је и да се више бави компоновањем. Створила је преко четрдесет дела, укључујући неколико комада камерне музике, плесних драма оперске дужине, оркестарских дела и различитих етида. Њене композиције биле су наглашено мелодичне, засноване на словенским и источњачким мотивима из њеног детињства.

---

¹³ Његови љубоморни испади узимали су облик разноврсних пасивно-агресивних реакција, често врло провидних. Тако, на пример, ако би наишао на пробу *Светих њлесова*, одједном би нашао за сходно да распоређује намештај баш тамо где им је био потребан празан простор за игру, или би се подругљиво вртео у круг попут дервиша, и тако ометао играче. Свима је било јасно да је љубомора изазивала овако детињасто понашање.

¹⁴ Olgivanna Lloyd Wright, *Our House*, Horizon Press, New York, 1959.

¹⁵ Olgivanna Lloyd Wright, *The Shining Brow: Frank Lloyd Wright*, Horizon Press, New York, 1960.

¹⁶ Olgivanna Lloyd Wright, *The Roots of Life*, Horizon Press, New York, 1963.

¹⁷ Olgivanna Lloyd Wright, *Frank Lloyd Wright: His Life, His Work, His Words*, Horizon Press, New York, 1966.

Путовала је широм Америке, Европе, Јапана и Јужне Африке, и тамо држала предавања о животу и делу свог супруга. Била је спремна да се укључи и у јавни живот, између осталог, и пишући писма председнику Брозу, који јој никада није одговорио, као и председнику Кенедију који јој се лично обратио и позвао да посети Белу кућу.

Истина је да су многи сматрали да са Олгиваном није било лако сарађивати ни током свих година док је Френк Лојд Рајт био под њеним утицајем, а још мање после његове смрти.¹⁸ Други су је сажалевали, јер јој је, као и многим другима који су живели у домету Рајтовог неодољивог магнетизма, било тешко да се избори за властити идентитет. Писање, плес, компоновање – тиме није могла да се бави онако како те делатности захтевају ако се жели успех. Њена старија кћер млада гине у саобраћајном удесу; кћери Јовани коју је добила са Рајтом као да је био суђен живот недостојан њеног талента. Али нико не може оспорити да је Олгивана живела опчињена Рајтом и да је урадила више од било кога да се та чаролија настави и после његове смрти.

При крају живота, рекла је: „Знам да је тамо и да ме чека. А кад му се придружим, моћи ћу да му погледам право у очи и кажем: ’Успела сам да твоје име одржим у животу’”¹⁹ Умрла је 1985. године од последица срчаног удара у болници у Скотсдејлу у коју је била примљена због запаљења плућа. На сахрани је, по својој жељи, испраћена звуцима омиљених песама, српском химном *Боже љавце* и својом композицијом за виолину и клавир. Али ту где се завршио

---

¹⁸ Светлана Алилујева, једина кћер Јосифа Стаљина, на Олгиванин позив посетила је 1970. Западни Талиесин. После само три недеље познанства удала се за Веслија Питерса, удовца Олгиванине кћери Светлане. Добили су кћер коју су крстили Олга, али је брак трајао свега 20 месеци. Олгивана је веровала да је Светлана инкарнација њене страдале кћери и желела је да буде поред ње. Али Стаљиновој кћери се није допао ауторитарни начин на који је Олгивана управљала Талиесином: „Шта сам све морала да издржим у животу! Али извесно је отац-диктатор био некако више „нормалан” него ова жена-диктатор... Тај хијерархијски систем је био страховит: удовица на врху, па Управни одбор (само формално); онда њен затворени блиски круг; затим архитекти – радна снага, а на дну су студенти који су платили високе суме да буду примљени, да би следећег дана били послати у кухињу да љуште кромпире... Реч Госпође Рајт је закон. Она мора бити обожавана, њој се ласка и што чешће дају комплименти; она воли и подстиче да јој се букети цвећа шаљу поштом, као и да се лично поклањају. Даје савете архитектурама, води драмски круг, плесну групу и хор, даје савете по питању личних живота и односа, очекујући од свих да јој се поверавају. Она је „духовни вођа” и самозвани свештеник који проповеда о питањима Бога и човека недељом ујутру када се од свих очекује да се нађу у њеној пространој дневној соби.” (Svetlana Allilueva, *The Faraway Music*, New Delhi: Lancer International, 1984, 86)

¹⁹ *Partner to Genius: A Biography of Olgivanna Lloyd Wright*. PBS Home Video, VHS, May 13, 1997.

њен живот, није био крај љубавне приче Рајта и Олгиване. Доктор који је био уз њу у последњим тренуцима рекао је родбини да му је саопштила последњу жељу: да се Рајтови земни остаци ископају и кремирају, да се пепео пренесе из Висконсина у Аризону, да се помеша са њеним пепелом, и потом користи у градњи зидова меморијалне баште која ће се изградити у Западном Талиесину где су били најсрећнији. Држава Висконсин је покушала да спречи одвајање од свог великана, чак доносећи посебан закон у ту сврху, али је космички магнетизам ипак био јачи и Олгиванина жеља је била испуњена. И практично и трансцендентално, Олгивану и Френка Лојд Рајта више нико неће бити у стању да икада раздвоји.